

Tegengaan besmettingsrisico's als onderdeel van normale plantaardige bedrijfsvoering

Communicatie als middel om preventief handelen te stimuleren

Jolien Koole¹
en Peter Leendertse²

¹Maatschap voor
Communicatie;
e-mail: jolien@mvc.nl

²CLM Onderzoek en Advies;
e-mail: pele@clm.nl

Inleiding

Nieuwe plantenziekten en –plagen komen in de Nederlandse plantaardige sector helaas nog steeds voor. Van Clavibacter in vruchtgroente tot de Oost-Aziatische boktor in de boomkwekerij. Met vaak ernstige gevolgen: verloren oogsten, reputatieschade, kosten van aanvullende maatregelen, maar vaak ook al dan niet terechte handelsbelemmeringen bij importerende landen. Dit betekent dat het beheersen van fyto-sanitaire risico's cruciaal is voor de positie van de Nederlandse land- en tuinbouw. Iedere individuele ondernemer speelt een rol bij het voorkomen van fyto-sanitaire problemen. Preventief handelen is vele malen effectiever en efficiënter dan controle en regelgeving. Preventie zou daarom in ieder bedrijf een automatisch onderdeel moeten vormen van de reguliere bedrijfsvoering. De Maatschap voor Communicatie en CLM Onderzoek en Advies, ondersteund door fytopatholoog Ruud Scheffer, hebben in opdracht van het ministerie van LNV (nu EL&I) de contouren van een communicatiestrategie ontwikkeld die past bij het nieuwe fyto-sanitaire beleid. Versterken van het urgentiegevoel, transparantie in de keten, aanbieden van informatie in de taal van de telers en inspelen op verschillen tussen sectoren zijn belangrijke uitgangspunten voor een succesvolle aanpak.

Achtergrond en probleemstelling

De afgelopen jaren heeft vrijwel elke Nederlandse teelt wel met een ingrijpende nieuwe plantenziekte of –plaag te kampen gehad. Door toegenomen internationale handel en reisverkeer, en klimaatverandering komen nieuwe plantenziekten en –plagen steeds weer voor en brengen het Nederlandse agrarische bedrijfsleven, maar ook de maatschappij soms grote schade toe.

Ondanks de aandacht die de overheid en het bedrijfsleven besteden aan fyto-sanitaire risico's is een verbeterstap gewenst. Mede daarom hebben begin 2010, veertien organisaties uit de plantaardige sector in hun 'Sectorvisie op fyto-sanitair beleid' aangegeven, dat ze samen met de overheid het fyto-sanitaire

beleid willen vernieuwen. Kennisontwikkeling en bewustwording bij bedrijven zijn daarbij belangrijke onderdelen. Het bestaande fyto-sanitaire systeem rust zwaar op de inzet van overheden. Ondernemers missen een stimulans tot initiatief en eigen verantwoordelijkheid. Dat is niet wenselijk, want preventief handelen is effectiever en efficiënter dan regelgeving en controle.

De huidige communicatie door de verschillende partijen kenmerkt zich in hoofdzaak door een sterke gerichtheid op actuele fyto-sanitaire risico's. Wanneer een risico dreigt, of een organisme wordt aangetroffen dat de handel kan verstoren, wordt door de overheid en de betreffende sector snel actie ondernomen om gezamenlijk een strategie en communicatie-uitingen te bepalen. Het heeft meer het karakter van crisiscommunicatie dan communicatie die gericht is op gedragsverandering. Daarvoor is meer basisstructuur in de communicatie, meer onderlinge afstemming, eenduidigheid en dus regie nodig.

De Maatschap voor Communicatie en CLM Onderzoek en Advies, ondersteund door fytopatholoog Ruud Scheffer, hebben in opdracht van het ministerie van LNV (nu EL&I) de contouren van een communicatiestrategie ontwikkeld die past bij het nieuwe fyto-sanitaire beleid. Vanuit interviews, een ambitiesessie en ketengesprekken met de belangrijkste stakeholders hebben we een aantal sleutels voor verbeteringen geïdentificeerd, die samen 'de knoppen' vormen waar overheid en bedrijfsleven aan kunnen draaien om de kennis- en informatiedoorstroming te verbeteren.

Zeven sleutels voor verbetering

1. Versterken van het urgentiegevoel

De risico's nemen toe. Het belang van preventie wordt onderschreven door alle betrokkenen, maar er is over de hele linie nog onvoldoende urgentiegevoel om zonder actuele noodzaak in actie te komen. Ook wordt de verantwoordelijkheid nog teveel bij andere partijen gelegd. Het is daarom nodig het

Figuur 1. Vereenvoudigde weergave van de schakels in de plantaardige keten.

urgentiegevoel te versterken. Continue aandacht voor fyto-sanitaire risico's via allerlei kanalen is van belang.

2. Beter voorzien in de informatiebehoefte

Om te kunnen handelen hebben ondernemers meer informatie nodig over fyto-sanitaire risico's. Het oude idee om vanuit een centraal punt 'de kennis' te verspreiden past niet meer bij het zoekgedrag van de teler. Informatievoorziening zal meer vanuit een netwerkgedachte tot stand moeten komen. De informatie moet eenvoudig, continu vindbaar en opvraagbaar zijn. Wat zijn de risico's, welke maatregelen zijn mogelijk, welke voorbeelden zijn er? Bij een optredend fyto-sanitair probleem is actieve communicatie nodig. Het is wenselijk dat deze communicatie snel tot stand komt en uitgevoerd wordt volgens een vooraf bepaald en met de ketenpartijen gedeeld protocol. Het kenmerk van protocollen is wel dat ze per definitie verouderd zijn, dus zullen de ketenpartijen daarnaast ook bij elkaar moeten komen om te monitoren wat effectief is op het moment zelf.

3. Taal van de ondernemer gebruiken

De huidige communicatie sluit niet goed aan bij de teler en behoeft aanpassing op de volgende punten:

- het aanbieden van de informatie in makkelijk toegankelijke telers- en tuinderstaal, die sterker duidelijk maakt wat het risico inhoudt. Dit betekent voor de brenger van de informatie dat het risico concreter vertaald moet worden naar de gevolgen voor de praktijk en met name welke financiële risico's er aan zitten;
- risico's beter uitleggen aan de ondernemers. Het kennisniveau is nog te laag, dus het advies is om vaker presentaties met filmpjes te geven bij studieclubs om zo de verwoestingen te tonen. Het zichtbaar maken van de effecten is een belangrijke stimulans voor meer bewustzijn.

4. Prikkels voor de ondernemer hanteren

Het is nodig de ondernemers sterker te prikkelen om fyto-sanitaire problemen te melden en actie te ondernemen. Benodigde positieve prikkels zijn het organiseren van garantiefondsen en het direct beschikbaar stellen van deskundige hulp aan de ondernemer. Benodigde negatieve prikkel is de handhaving sterker te richten op de achterblijvers

in de sector. Zie kader 'de bruinrot-case'

5. Meer transparantie

Het is nodig de transparantie rond fyto-sanitaire risico's te bevorderen. Bespreekbaar maken van het probleem is essentieel om een verbetering te realiseren. Lastig is dat iedereen wel alles wil weten, maar niet alles wil zeggen. Dit kan worden gerealiseerd door onderling vertrouwen op te bouwen in een setting met 'besloten openheid'.

6. Bevorder eenduidigheid en communicatie tussen de ketenpartijen

Geef brancheorganisaties, vaktechnische organisaties, keuringsdiensten en nVWA een belangrijke rol als intermediair en kijk of er mogelijkheden zijn om het Productschap Tuinbouw hiervoor naar voren te schuiven als enige partij waar alle ondernemers uit de tuinbouwsector verplicht bij aangesloten zijn. Binnen de afzonderlijke ketens is de communicatie redelijk tot goed geregeld. De aandacht moet vooral uitgaan naar het bevorderen van de horizontale communicatie tussen de koepels van de verschillende ketenpartijen. Vorm bijvoorbeeld een platform of 'kernteam fyto-sanitair' voor een hele productieketen, van waaruit snel de communicatie naar de leden plaats kan vinden. Vorm een gezamenlijke boodschap, zowel over de actualiteit als over wat er mogelijk aan zit te komen.

7. Positionering van Nederland internationaal

Gerichte aandacht is nodig voor de internationale positionering van Nederland op het gebied van fyto-sanitaire risico's. Enerzijds moeten we ons internationaal blijven neerzetten als fyto-sanitaire autoriteit, aan de andere kant willen we als handelsnatie niet onnodig internationale aandacht vestigen op onze risico's. Focus daarom in de communicatie op positieve stappen die overheid en bedrijfsleven nu zetten, zoals het ontwikkelen van garantiefondsen en verbeterde communicatie in de keten.

Focus op sectoren en bedrijven

Fyto-sanitaire risico's zijn divers en complex. Het gaat over veel sectoren, tal van gewassen en verschillende schakels in de keten. Wij adviseren de communicatie-inspanningen

De bruinrot-case:

In de pootaardappelen vond in 1995 een grote uitbraak van bruinrot plaats. De sector en onderzoekers beseften al snel dat hier een groot risico voor het voortbestaan van de sector ontstond. Na stevig onderzoek naar de oorzaak en risico's heeft de pootgoedsector een aantal structurele maatregelen genomen. Hieruit is o.a. ontstaan: stevige aanpak van onzorgvuldige telers, verzekering tegen schade via Potatopol, regelmatig ketenoverleg, en korte informatielijnen met de nVWA. De tijd is rijp om ook voor andere sectoren een dergelijk pakket samen te stellen. Een Groningse pootgoedteler stelt: "We hebben geleerd dat zorgvuldig werken en een open houding naar elkaar nodig zijn om problemen als bruinrot te beheersen".

<i>Doelgroep</i>	<i>Ambitie van de teler om aan preventie te doen</i>	<i>Inzet van controle</i>
Telers met toekomst Meer dan 5 jaar vooruit kijken	100%	licht; steekproefsgewijs intensief
Zwevende telers Horizon tot 5 jaar	50%	middelmatig; steekproefsgewijs intensief
Afbouwende telers 'Informatieluiken' zijn gesloten	10%	zwaar

Tabel 1. Voorbeeld voor hoe de wisselwerking tussen preventief gedrag van telers en de mate van controle voor de verschillende doelgroepen kan uitwerken.

vooral te richten op die teelten en doelgroepen waar de effecten van beter fyto-sanitair beleid het grootst zullen zijn, en dus te richten op de telers en de handel. Daarbinnen zal de focus moeten liggen op de teelten met de grootste risico's. In de kasrozenteelt spelen bijvoorbeeld geen Q-organismen. Grondgebonden teelten, zoals aardappel- en bollenteelt lopen meer risico dan substraatgebonden teelten. Meer aandacht is gewenst bij hoogwaardig uitgangsmateriaal, zoals bij de boomkwekerij en ook bij veel sierteeltproducten waar bijvoorbeeld bewortelde stek naar Nederland komt. Ook de eisen van derde landen spelen een rol, zoals bij export van bloembollen, snijbloemen en groenten.

Preventief handelen is als beleid op de lange termijn vele malen effectiever en efficiënter dan controle en regelgeving. Preventie moet daarom in ieder bedrijf onderdeel vormen van de reguliere bedrijfsvoering. Het zijn de grote bedrijven (grote financiële risico's, professionele werkwijze) en zij die eerder een calamiteit hebben meegemaakt, die preventie al hoog in het vaandel hebben. Ondernemers op bedrijven met een korte toekomstverwachting gaan minder vaak op zoek naar informatie en zijn over het algemeen minder geneigd nog te investeren in een professionaliseringsslag op het gebied van bedrijfshygiëne. Het is beter om minder communicatie-energie te steken in de afbouwende bedrijven. Wij bevelen dan ook aan om deze groep niet in erkenningssystemen op te nemen en strenger te controleren (Tabel 1).

Stimuleren van preventief gedrag

Het is cruciaal telers en handel te stimuleren actief te zijn rond preventie en signalering. Belangrijk zijn daarbij:

- stimuleren van risicoperceptie
- stimuleren van fyto-sanitaire eisen in certificering
- stimuleren van melding doen

Stimuleren van risicoperceptie

Ondernemers die zich nog niet voldoende bewust zijn van hun eigen rol in het voorkomen van ziekten en plagen kunnen op verschillende manieren geholpen worden. Bekend uit de reclamewereld is de slogan: 'herhaling is de kracht van de boodschap' en die geldt ook hier. Fyto-sanitaire risico's dienen meer dan nu het geval is op de agenda te worden gezet, door ze onderwerp te laten zijn op studiebijeenkomsten, via artikelen in vakbladen, email nieuwsbrief, websites die telers regelmatig bezoeken. De inzet van nieuwe digitale media kan zeker overwogen worden, maar door het gebrek aan regie kan hier de betrouwbaarheid van informatie onder druk komen te staan. Daarnaast is het voor het bewustzijn belangrijk om aan te sluiten bij de dagelijkse praktijk. Het aanbieden van een fyto-bedrijfsscan (zie kader) kan een goed hulpmiddel zijn.

Stimuleren van fyto-sanitaire eisen in certificering

Een aanjager voor het verankeren van fyto-sanitair beleid in de bedrijfsvoering is het thema op te nemen in een certificering, die voor de betreffende sector/ keten voldoende relevantie en betekenis heeft. Het ministerie van EL&I kan deze certificering stimuleren door het te verbinden aan fondsen of faciliteiten voor een garantieregeling en zo rommelaars buitensluiten.

Stimuleren van melding doen

De grootste drempel voor ondernemers is vervolgens het melden. De gevolgen zijn namelijk zo groot, zowel financieel als qua status van het bedrijf (*blaming*), dat de ondernemer geneigd is een risico inschatting te maken in plaats van direct te melden. Uit de analyse blijkt dat een aantal factoren het melden kunnen bevorderen:

- het instellen van een garantiefonds of verzekering waardoor de financiële schade van ruiming voor de individuele ondernemer beperkt blijft. In de pootgoedteelt zijn daar goede ervaringen mee.
- directe deskundige hulp bij melding. De overheid zou na een melding de ondernemer kunnen faciliteren met een deskundige die hem adviseert bij de praktisch te nemen stappen.
- belonen van goed gedrag. Melden en ellende liggen dichtbij elkaar. Het zou bevorderlijk zijn als de ondernemer niet de zwarte piet toegespeeld krijgt na een melding, maar

complimenten krijgt voor goed gedrag. Dit kan door op gepaste wijze te communiceren over deze rolmodellen.

Aanbevelingen

Wij adviseren invulling te geven aan een communicatiestrategie langs de volgende lijnen:

1. Focus richten op de meest risicovolle ketenonderdelen en teelten en daarbinnen weer op die onderdelen waar met geringe inspanning effect te bereiken is;
2. Heldere informatie verspreiden via knooppunten binnen de ketens en voor ondernemers geschikte zoekmedia;
3. Het op de agenda zetten van fyto-sanitair beleid bij –individuele- ondernemers, urgentie verhogen;
4. Maatregelen nemen om meldgedrag en certificering te stimuleren.

Fyto-ondernemers-check en -bedrijfsscan

De eerste stappen richting bewustwording zijn inmiddels gezet. Zo is de digitale Fyto-ondernemerscheck ontwikkeld (zie volgende artikel). Daarmee kan de ondernemer simpel zelf testen waar extra aandacht nodig is en krijgt de teler informatie via filmpjes met collega-telers en via links. Voor de groep die minder eigen initiatief ten toon spreidt adviseren we de Fyto-bedrijfsscan te ontwikkelen. Zo'n scan is bedoeld om bedrijfsspecifiek te adviseren. Teeltadviseurs, periodiek vrijgestelde AID-controleurs of speciaal opgeleide kennisambassadeurs kunnen naar ons idee met de teler de scan uitvoeren. Hieruit volgt een advies waar de teler mee verder kan. Zo wordt de teler een spiegel voorgehouden voor specifieke fyto-sanitaire risico's. Het doel is de ondernemer bewust te maken van de zwakke plekken in de bedrijfshygiëne op zijn bedrijf en actie te laten nemen voor verbetering.

Uitsmijter: het laatste taboe!

Fyto-sanitaire problemen behoren wellicht tot de laatste taboe-onderwerpen onder de plantaardige ondernemers. De geringe transparantie is een terugkerend onderwerp in de gesprekken en wordt als een cruciale belemmering gezien om verder te komen. Als telers onderling en partijen in de keten elkaar feedback kunnen geven, met garantie van vertrouwelijkheid en beslotenheid en vanuit een gezamenlijk belang, dan is dat een bijzonder krachtig mechanisme om gewenst gedrag te bevorderen.

Iedere individuele ondernemer speelt een cruciale rol bij het voorkomen van fyto-sanitaire problemen. Met alerte en zorgzame ondernemers, transparantie en heldere afspraken binnen de keten en uitstekende samenwerking met hulp van de overheid kan de sector haar sterke handelspositie behouden.

Literatuur

Maatschap voor Communicatie, CLM Onderzoek en Advies, Ruud Scheffer BV (2010) Kansen voor fyto-sanitair beleid – Communicatiestrategie fyto-sanitaire risico's. Rapport, mei 2010.

Zowel de overheid als het bedrijfsleven heeft hierin een taak. Wij stellen een actieve benadering voor waarin overheid en vertegenwoordigend bedrijfsleven nauw samenwerken om de komende jaren de schijnwerpers op het onderwerp te zetten.

Schoon Water-telers bespreken de aardappelteelt met DLV Plant en CLM (foto: Jenneke van Vliet, CLM).